

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

PAŃSTWO WOBEC RELIGII TERAŹNIEJSZOŚĆ I PRZESZŁOŚĆ

REDAKCJA
MAKSYMILIAN STANULEWICZ
EMIL PLEWA
CEZARY LINOWSKI

PAŃSTWO WOBEC RELIGII. TERAŹNIEJSZOŚĆ I PRZESZŁOŚĆ

REDAKCJA

MAKSYMILIAN STANULEWICZ

EMIL PLEWA

CEZARY LINOWSKI

ARCHAEGRAPH

Wydawnictwo Naukowe

PAŃSTWO WOBEC RELIGII
TERAŹNIEJSZOŚĆ I PRZESZŁOŚĆ

REDAKCJA
MAKSYMILIAN STANULEWICZ
EMIL PLEWA
CEZARY LINOWSKI

REDAKCJA

PROF. UAM DR HAB. MAKSYMILIAN STANULEWICZ
EMIL PLEWA
CEZARY LINOWSKI

RECENZENCI

PROF. UAM DR HAB. MAREK KRZYMKOWSKI
PROF. UAM DR HAB. PRZEMYSŁAW KRZYWOSZYŃSKI

KOREKTA I SKŁAD
DIANA ŁUKOMIAK
KAROL ŁUKOMIAK

PROJEKT OKŁADKI
KAROL ŁUKOMIAK

MONOGRAFIA POWSTAŁA Z INICJATYWY

Koło Naukowe Prawa Wyznaniowego
WPiA UAM

© COPYRIGHT BY AUTHORS & ARCHAEGRAPH

ISBN: 978-83-67074-11-7

eISBN: 978-83-67074-13-1

WERSJA ELEKTRONICZNA DOSTĘPNA NA STRONIE INTERNETOWEJ WYDAWCY:

www.archaeograph.pl

ORAZ W REPOZYTORIUM CYFROWYM BIBLIOTEKI NARODOWEJ
I PROFILACH AUTORÓW W INTERNETOWYCH SERWISACH NAUKOWYCH

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

ŁÓDŹ 2021

SPIS TREŚCI

Przedmowa	9
------------------------	----------

I. WOLNOŚĆ SUMIENIA I WYZNANIA

Emil Plewa Kult religijny w prawie polskim – gwarancje wolności	13
Agata Szafrąńska Wolność wyznania w krajach o dużym zróżnicowaniu religijnym na przykładzie Republiki Indii	29
Tomasz Zalewski Wpływ państwa na prawo do wolności religijnej w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka	47
Jan Zapolski – Downar Granice funkcjonowania religii w polskiej szkole na kanwie przestrzegania wolności sumienia, myśli oraz wyznania	61
Karolina Bała Ubój rytualny w polskim prawie	83
Aleksandra Bartnicka Prawo pacjenta do opieki duszpasterskiej - zarys problematyki	95
Ewa Rejman Konflikt pomiędzy zdrowiem reprodukcyjnym a wolnością religijną? Rozważania na kanwie sprawy Małych Sióstr od Ubogich	113
Paweł Rakowski Odmowa wykonania zabiegu medycznego przez pacjenta ze względu na przekonania religijne	127
Mikołaj Wolanin Niewysłuchanie dziecka przez rodziców w zakresie zapisu na zajęcia z religii a konstytucyjna wolność wyznania	149

II. KWESTIE USTROJOWE

Piotr Lewandowski Zasada świeckości państwa a działalność kościołów i związków wyznaniowych w Republice Włoskiej	167
Marcelina Głowa Pluralistyczny charakter relacji państwo–religia w konstytucjach państw członkowskich Unii Europejskiej a tożsamość kulturowa i religijna Europy	177
Kinga Drewniowska Realizacja konstytucyjnej zasady rozdziału Kościoła od państwa – wybrane aspekty	193
Karolina Polak Monarcha Wielkiej Brytanii a kościoły państwowe i inne religie	207
Konrad Zając Bezpośrednie i pośrednie metody finansowania Kościoła przez państwo w polskim porządku prawnym	231
Emilia Płońska Sfera religijna a protokół dyplomatyczny państwa polskiego	255

III. KWESTIE ADMINISTRACYJNE

Bernard Łukańko Delimitacja właściwości Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych i Kościelnego Inspektora Ochrony Danych - uwagi na marginesie orzecznictwa sądów administracyjnych	297
Beniamin Rozczyński Relacje państwo - Kościół Katolicki w RP w zakresie rewindykacji mienia kościelnego	311
Bartosz Namieciński Zryczałtowany podatek dochodowy od przychodów osób duchownych na tle orzecznictwa i pism organów podatkowych - wybrane aspekty	327
Jan Solarski Opodatkowanie nieruchomości kościelnych w polskim prawie	343

Łukasz Jastrzębski Zabytki sakralne Kościoła Katolickiego w prawie polskim i prawie wyznaniowym – ujęcie historyczno-prawne	357
Kajetan Rainko, Aleksandra Sikora Prawne aspekty funkcjonowania nowych ruchów religijnych w Polsce	369
Justyna Skwirowska Opodatkowanie osób duchownych	391

IV. KWESTIE PRAWNOKARNE

Anna Wilk Prawo cywilne wobec problemu odpowiedzialności Kościoła za szkody wyrządzone przez przestępstwa seksualne duchownych	405
Marcin Gronowski Przestępstwo obrazy uczuć religijnych jako przykład realizacji konstytucyjnego zobowiązania państwa – wybrane zagadnienia problemowe	419
Jakub Fotin Zakaz dowodowy tajemnicy spowiedzi. Dylematy moralno-prawne	433
Oliwia Wyrzykowska Kościół i państwo a przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności	447
Agnieszka Pełdiak Instrumenty zwalczania dyskryminacji religijnej w prawie karnym i międzynarodowym	473
Marzena Zieziula Znieważenie uczuć religijnych – analiza prawnokarna i kryminologiczna	497

V. KWESTIE HISTORYCZNE

Jan Solarzski Prawo w Nowym Testamencie a dzisiejszy kształt regulacji prawnych – na podstawie wybranych epizodów z Nowego Testamentu	513
Izabela Janicka Miejsce i znaczenie wielkiego mistrza w ustroju Państwa Zakonu Krzyżackiego w Prusach	525

Łukasz Sławomir Fraszka „Dyplomacja religijna” jako instrument polityki zagranicznej państwa w późnowestfalskim systemie międzynarodowym	545
Kamil Szadkowski „Czy nie jestem biskupem waszym?” Napoleon a religia – wstęp do zagadnienia	563
Szymon Karczewski Las Leyes de Reforma – wprowadzenie rozdziału Kościoła od państwa w Meksyku w latach 1855-63	595
Artur Klimaszewski Równość wyznań w II RP na przykładzie stosunku państwa polskiego do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w latach 1918-1939	609
Filip Pańczyk Jeszcze o wygaśnięciu konkordatu z 1925 roku, czyli próba syntezy myśli doktryny	621
Sebastian Maksymilian Miętła Kościół w służbie polityki - polityka w służbie Kościoła? Analiza dyskursu politycznego na podstawie w przemówień wygłoszonych podczas rocznic powstania Radia Maryja	647

MIKOŁAJ WOLANIN
II LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCE
IM. GENERAŁOWEJ ZAMOYSKIEJ
I HELENY MODRZEJEWSKIEJ W POZNANIU
ORCID 0000-0003-3574-6999

NIEWYSŁUCHANIE DZIECKA PRZEZ RODZICÓW W ZAKRESIE ZAPISU NA ZAJĘCIA Z RELIGII A KONSTYTUCYJNA WOLNOŚĆ WYZNANIA

Abstrakt

Autor w rozdziale czyni rozważania na temat prawnych aspektów możliwego konfliktu na linii dziecko—rodzic objawiającego się tym, że dziecko chciałoby uczęszczać na zajęcia z religii, a rodzice, kierując się własnym światopoglądem niepopierającym tejże religii, nie chcą zapisać go, choć mają do tego wyłączne prawo w związku z niepełnoletnością tegoż dziecka. W związku z tym autor kontrastuje prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami ze swobodą sumienia i religii przynależną ich dziecku, a także każdemu innemu człowiekowi. Rezultatem prawnej analizy jest ocena, że pierwsze z tych praw ustępuje tej drugiej swobodzie, którą rodzice muszą respektować, co oznacza, że to konstytucyjne rodzicielskie prawo jest w przedmiotowym zakresie ograniczane przez inną konstytucyjną swobodę — swobodę sumienia i religii. Autor przedstawia także prawną ścieżkę wydawania przez sąd opiekuńczy zarządzeń w sytuacji zagrożenia dobra dziecka, prezentując i dochodząc do pewnych specyficznych cech tegoż postępowania, a na końcu podsumowuje swoje rozważania.

Słowa kluczowe: swoboda sumienia i religii, prawo rodzinne i opiekuńcze, zarządzenia sądu opiekuńczego, dobro dziecka, prawo oświatowe.

WPROWADZENIE

Art. 1 Konwencji o prawach dziecka¹ mówi, że dziecko to każda istota ludzka w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność. To zatem oznacza, że Konwencja domyślnie ustala granicę osiągnięcia pełnoletności wraz z dniem ukończenia osiemnastego roku życia, choć dozwolana odstępnie od tej reguły, lecz wyłącznie „w dół”, tj. pozwalając wyłącznie na takie prawodawstwo obowiązujące w danym państwie, które określa wiek osiągnięcia pełnoletności wcześniej niż w wieku 18 lat. *A contrario* uznać należy zatem, że, w myśl tegoż artykułu Konwencji, niemożliwe jest opóźnianie przez państwa osiągnięcia pełnoletności ponad 18. rok życia i takie ograniczenie obowiązuje w 196 podmiotach prawa międzynarodowego (z czego 192 to państwa), które ratyfikowały tę Konwencję (United Nations Treaty Collection). Co ciekawe, jedynym państwem niebędącym Państwem-Stroną Konwencji o prawach dziecka są Stany Zjednoczone Ameryki, które, choć Konwencję podpisały, to nigdy jej nie ratyfikowały (Ibidem). W tym miejscu warto natomiast zauważyć, że istnieją międzynarodowe akty skracające wiek uzyskania pełnoletności. Za przykład niech posłuży Międzyamerykańska Konwencja w sprawie międzynarodowego powrotu dzieci, która określa, na potrzeby tejże Konwencji, dziecko jako osobę poniżej szesnastego roku życia². Konwencję tę ratyfikowało 14 państw, w tym np. Argentyna, Brazylia czy Peru (OAS).

Jeżeli jednak chodzi o Polskę, to należy zauważyć, że — w pełnej zgodzie z Konwencją o prawach dziecka — pełnoletnim jest ten, kto ukończył lat 18 i wynika to z art. 10 § 1 Kodeksu cywilnego³, choć nie jest niemożliwe uzyskanie pełnoletności przed tym wiekiem. Kodeks cywilny w art. 10 § 2 dopuszcza bowiem taką możliwość na podstawie zawarcia przez małoletniego małżeństwa.

Ten rozdział nie jest jednak poświęcony możliwościom wcześniejszego uzyskania pełnoletności, wobec czego autor w tym miejscu zakończy rozważania w tym zakresie i zauważy, że Konwencja o prawach dziecka nie określa minimalnej (w odróżnieniu do maksymalnej — „górnjej”) granicy, w której dana osoba staje się dzieckiem, co pozwala uniknąć światopoglądowych sporów w zakresie tego, czy dzieckiem jest się od momentu poczęcia, czy urodzenia.

¹ Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.

² Międzyamerykańska Konwencja w sprawie międzynarodowego powrotu dzieci, art. 2.

³ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny.

Taksamo takiej „dolnej” granicy nie stawia polska ustawa zasadnicza⁴. Co prawda w art. 38 stanowi ona, że „Rzeczypospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia”, ale nadal nie mówi ona, kiedy to życie się rozpoczyna i w konsekwencji, kiedy dana osoba staje się człowiekiem oraz (w początkowym stadium swojego życia) dzieckiem. Odpowiedź znaleźć można dopiero w ustawie o Rzeczniku Praw Dziecka⁵, która w art. 2 ust. 1 określa dziecko jako każdą istotę ludzką od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności. Trzeba jednak zauważyć, że przepis ten ogranicza takie rozumienie dziecka wyłącznie na potrzeby tegoż aktu prawnego (literalnie brzmienie przepisu to bowiem: „W rozumieniu ustawy dzieckiem jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności”), co sprawia, że, zdaniem autora, nieprawidłowe byłoby przenoszenie tegoż rozumienia na grunt ogólnokrajowy i uznanie, że w całym polskim porządku prawnym dziecko jest dzieckiem od momentu poczęcia. Wykluczają to bowiem pierwsze słowa przywoływanego przepisu ograniczające obowiązywanie definicji wyłącznie na potrzeby ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka. Uznać zatem należy, że w polskim prawodawstwie nie ma powszechnie obowiązującej definicji dziecka w zakresie tego, kiedy dana istota ludzka staje się tymże dzieckiem. Brak tegoż uregulowania nie będzie jednak stanowił problemu dla dalszych rozważań czynionych w tymże rozdziale.

Kim natomiast są rodzice dziecka? Łacińska paremia podpowiada nam, że *mater semper certa est* („matka jest zawsze pewna”) i nie sposób się z tym stwierdzeniem nie zgodzić, za wyjątkiem patologicznych i rzadkich sytuacji np. podmiiany noworodków w szpitalu. Na potrzeby tego artykułu autor uznawał będzie jednak rodziców za osoby wpisane w akt urodzenia danego dziecka pod pozycjami jego matki i ojca, co, naturalnie, wynika z właściwych aktów prawnych, w szczególności z tytułu I działu IA rozdziału I Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁶.

Każdy ma prawo do nauki i jest to prawo wynikające zarówno z uregulowań krajowych (w szczególności z art. 70 ust. 1 Konstytucji), jak

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r.

⁵ (Ustawa z 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka.

⁶ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. — Kodeks rodzinny i opiekuńczy; dalej, w przypadku stosowania skrótowca, jako k.r.o..

i międzynarodowych⁷. Jednocześnie pamiętać należy, że do 18. roku życia nauka w Polsce jest obowiązkowa, co wynika z art. 70 ust. 1 zdanie drugie Konstytucji.

Oprócz prawa do nauki, dla dalszych rozważań, ważne będą też i dwa inne prawa i wolności: prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami (art. 48 ust. 1 Konstytucji) oraz wolność sumienia i religii ustanowiona m.in. w art. 53 Konstytucji i art. 18 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych⁸.

I to kolizja tych dwóch praw i wolności będzie przedmiotem rozważań, które autor poczyni w niniejszym rozdziale. Autor wyobraża sobie bowiem sytuację, gdy dane dziecko będzie miało odrębną opinię od swoich rodziców w zakresie tego, czy chciałoby uczęszczać na zajęcia z danej religii, czy nie. Za przykład lepiej wyjaśniający problem niech posłuży sytuacja, gdy dziecko (tj. osoba niepełnoletnia uczęszczająca do szkoły lub przedszkola) zgłasza swoim rodzicom chęć dołączenia do zajęć z religii katolickiej, a rodzice chcący wychować swoje dziecko bezwyznaniowo zapisu koniecznego do tego, by dziecko na ten przedmiot mogło uczęszczać, nie czynią. Co w takiej sytuacji? Czy ważniejszy powinien być pogląd tegoż dziecka (i w konsekwencji przysługująca mu wolność sumienia i religii), czy być może prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami? Co zrobić, gdy, pomimo rozmów, dziecko nie dochodzi do porozumienia ze swoimi rodzicami? Na te pytania autor postara się odpowiedzieć w niniejszym rozdziale i to właśnie będzie celem tegoż rozdziału.

Jednocześnie autor skupi się na szkołach publicznych, ponieważ to one są pod „opieką” państwa i to ich dotyczą np. właściwe rozporządzenia, na których autor oprze swoją deliberację.

ZASADY ORGANIZACJI LEKCJI RELIGII W POLSKICH SZKOŁACH

W Rzeczypospolitej Polskiej Kościoły i inne związki wyznaniowe są uprawnione do nauczania ich religii w szkołach, co wynika z art. 53 ust. 4 Konstytucji („Religia kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji

⁷ z m.in. art. 28 Konwencji o prawach dziecka oraz art. 13 Międzynarodowego paktu praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych — Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. — będącego prawnie obowiązującym paktem, którego podstaw uregulowań szukać należy w nieposiadającej mocy prawnej Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka — Powszechna Deklaracja Praw Człowieka — która gwarantuje człowiekowi w art. 26 również i prawo do nauki)

⁸ Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r.

prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób”). Podobnie stanowi o tej sprawie ustawa o systemie oświaty⁹ w swoim art. 12 ust. 1: „Publiczne przedszkola i szkoły podstawowe organizują naukę religii na życzenie rodziców, publiczne szkoły ponadpodstawowe na życzenie bądź rodziców, bądź samych uczniów; po osiągnięciu pełnoletności o pobieraniu nauki religii decydują uczniowie”. Szczegóły organizacji tychże lekcji określił natomiast, na podstawie ustawowej delegacji wyrażonej w art. 12 ust. 2 ustawy o systemie oświaty, minister właściwy do sprawy oświaty i wychowania w swoim rozporządzeniu¹⁰.

Z tegoż rozporządzenia wynika, zgodnie z przepisem ustawowym wskazanym wcześniej, że w przedszkolach i szkołach podstawowych organizuje się naukę religii na życzenie rodziców, a w szkołach ponadpodstawowych — na życzenie bądź rodziców, bądź samych uczniów, którzy decydują o pobieraniu nauki religii po osiągnięciu pełnoletności (§ 1 ust. 1 wskazanego wyżej rozporządzenia). Rozbieżność pomiędzy podmiotami mogącymi decydować o pobieraniu nauki religii (autor świadomie pomija przedmiot „etyka”, ponieważ nie jest on częścią podjętego w tym rozdziale tematu) wynika z prozaicznego faktu polegającego na tym, że w przedszkolach oraz szkołach podstawowych, siłą wieku osób tam uczęszczających, nie ma osób pełnoletnich, przez co niemożliwe jest, by same te osoby mogły decydować o pobieraniu przez nie nauki religii, skoro nie są one jeszcze pełnoletnie. Co prawda, pełnoletnie osoby uczące się w szkołach podstawowych mogą „występować” w przypadku szkół dla dorosłych, ale należy zauważyć, że nie uczą się w nich przedmiotu „religia” czy „etyka”¹¹, wobec czego nie stanowi problemu dla szkół dla dorosłych przepis rozporządzenia ws. organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach mówiący o tym, że w szkołach podstawowych organizacja nauki religii odbywa się na życzenie wyłącznie rodziców.

Jednocześnie zauważyć należy, że życzenie organizacji zajęć z religii wyrażane jest w formie pisemnego oświadczenia i nie musi być w kolejnych latach szkolnych ponawiane, choć nie wyklucza to możliwości zmiany treści tegoż oświadczenia (§ 1 ust. 2 rozporządzenia w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach), a same zajęcia uwzględniane są w ramowym rozkładzie dnia (w przypadku przedszkoli)

⁹ Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty.

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 14 grudnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach.

¹¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół.

czy tygodniowym rozkładzie zajęć (w przypadku szkół; § 1 ust. 1a tegoż rozporządzenia). Same zajęcia odbywają się natomiast w wymiarze dwóch zajęć przedszkolnych lub dwóch godzin lekcyjnych tygodniowo i ewentualne zmniejszenie tegoż wymiaru zajęciowo-godzinowego jest możliwe jedynie za zgodą biskupa diecezjalnego Kościoła katolickiego albo władz zwierzchnich pozostałych kościołów i innych związków wyznaniowych (§ 8 ust. 1 tegoż rozporządzenia).

Jeśli zaś chodzi o właściwe podstawy programowe czy podręczniki do nauczania konkretnej religii, to zadanie ich opracowania oraz zatwierdzenia należy do właściwych władz kościołów i innych związków wyznaniowych, a sam minister właściwy ds. oświaty i wychowania nie ma w tym zakresie żadnych kompetencji czy to nadzorczych, czy zatwierdzających. Podręczniki te i podstawy programowe przedstawia mu się bowiem wyłącznie do wiadomości (§ 4 tegoż rozporządzenia), co jest odstępstwem od zasad ustalania przez ministra właściwego ds. oświaty i wychowania właściwych podstaw programowych¹², a także dopuszczania przez niego podręczników do użytku szkolnego (art. 22an ust. 1 ustawy o systemie oświaty), a co wynika np. z art. 12 ust. 2 Konkordatu¹³, który brzmi następująco: „Program nauczania religii katolickiej oraz podręczniki opracowuje władza kościelna i podaje je do wiadomości kompetentnej władzy państwowej”. Zauważa to także inna badaczka, która jasno wskazuje, że: „[...] norma Konkordatu uchyla postanowienia normy ustawy o systemie oświaty [w momencie pisania przez badaczkę artykułu nie obowiązywała jeszcze ustawa — Prawo oświatowe, wobec czego norma przeniesiona obecnie do art. 47 ust. 1 pkt 1 Prawa oświatowego znajdowała się wówczas w ustawie o systemie oświaty — przyp. aut.]”¹⁴. Należy jednak zauważyć po pierwsze, że norma Konkordatu musiała uchylić normę ustawową, ponieważ Konkordat jest ratyfikowaną przez Rzeczpospolitą Polskę ustawą międzynarodową, wobec czego, zgodnie z art. 91 ust. 2 Konstytucji, ma on pierwszeństwo przed ustawą, a po drugie, że § 4 rozporządzenia dot. organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach nie dotyczy wyłącznie Kościoła katolickiego i nauczanej przez niego religii, ale wszystkich Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce, które nauczają swojej religii, wobec czego wszystkie Kościoły i związki zawodowe w Polsce w tym zakresie są sobie równe i tym samym nienaruszona pozostaje zasada

¹² art. 47 ust. 1 pkt 1 Prawa oświatowego — ustawa z 14 grudnia 2016 r. — Prawo oświatowe.

¹³ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r.

¹⁴ Abramowicz 2012, s. 247.

ich równouprawnienia wynikająca z art. 25 ust. 1 Konstytucji, co zauważają też i inni badacze¹⁵. Co by było, gdyby ocenić inaczej? Na to pytanie odpowiada P. Stanisław: „Inna interpretacja wskazanych norm byłaby naruszeniem konstytucyjnych zasad bezstronności władz państwowych oraz autonomii i niezależności związków wyznaniowych”¹⁶, a autor podziela ten pogląd, zauważając, że opisywane rozporządzenie w § 4 nie różnicuje Kościołów i związków zawodowych w zakresie tego, które mogą same zatwierdzać swoją podstawę programową oraz swoje podręczniki, a które nie. Wręcz przeciwnie. Norma rozporządzeniowa nadaje każdemu Kościołowi i związkowi zawodowemu takie same uprawnienia w tym zakresie.

Najważniejsze dla rozważań i przedstawionego we wprowadzeniu problemu dziecka mającego chęć uczestniczenia w lekcjach religii i tym samym skorzystania z przysługującej mu swobody sumienia i religii, lecz mającego niechętnych wobec zapisu rodziców, będzie jednak zauważenie, że pełna decyzyjność w zakresie tegoż zapisu należy właśnie do rodziców. Dziecko to przecież osoba niepełnoletnia, wobec czego — zgodnie z przedstawianym w powyższych akapitach rozporządzeniem — ewentualne wyrażenie życzenia organizacji takowych lekcji należy właśnie do jego rodziców.

KONFLIKT DWÓCH KONSTYTUCYJNYCH PRAW

Sprawa nie jest jednak taka czarno-biała, jak wydawać by się mogło z poprzedniego akapitu. Poprzednie zdania zauważały bowiem, jak zorganizowana jest procedura wyrażania życzenia organizacji dla dziecka lekcji religii i rzeczywiście podmiotem wyrażającym to życzenie są rodzice osoby niepełnoletniej uczęszczającej do szkoły, lecz nie można zapominać, że to nie jest tak, że rodzice mają absolutystyczną władzę nad dzieckiem. Już art. 48 ust. 1 zdanie drugie Konstytucji mówi przecież, że wychowanie dziecka, pomimo przysługującego rodzicom prawa do wychowania swojego dziecka zgodnie z własnymi przekonaniem, powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania, co wskazuje na przewagę swobody sumienia i religii w konflikcie dwóch praw, który autor przedstawił we wprowadzeniu.

By jednak wydać konkretny osąd, należy zestawić ze sobą kolejne normy prawne, tym razem z aktów niższego — od ustawy zasadniczej — rzędu. I tak art. 92 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego mówi, że dziecko pozostaje aż do

¹⁵ w tym Abramowicz 2012, s. 248.

¹⁶ Stanisław 2006, s. 78—83 za: Abramowicz 2012, s. 248.

pełnoletności pod władzą rodzicielską, a art. 93 § 1 tegoż kodeksu stanowi, że władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom (naturalnie, jeśli oboje żyją i mają pełną zdolność do czynności prawnych). Nie oznacza to jednak, że władza rodzicielska jest nieograniczalna. Wręcz przeciwnie, sąd może bowiem, m.in. z uwagi na dobro dziecka, za pomocą prawomocnego wyroku tę władzę ograniczyć (art. 107 k.r.o.), zawiesić (art. 110 k.r.o.) lub nawet odebrać (art. 111 k.r.o.), co ma swoje umotywowanie również w Konstytucji (konkretniej w jej art. 48 ust. 2).

Sama władza rodzicielska obejmuje natomiast wykonywanie pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz wychowanie tegoż dziecka, z poszanowaniem jego godności i praw (art. 95 § 1 k.r.o.), a samo dziecko pozostające pod władzą rodzicielską winno rodzicom posłuszeństwo, a w sprawach, w których może samodzielnie podejmować decyzje i składać oświadczenia woli, powinno wysłuchać opinii i zaleceń rodziców formułowanych dla jego dobra (art. 95 § 2 k.r.o.). Z drugiej jednak strony władza rodzicielska nie może być władzą absolutystyczną, przez co powinna ona być wykonywana tak, jak tego wymaga dobro dziecka i interes społeczny (art. 95 § 3 k.r.o.), a sami rodzice przed powzięciem decyzji w ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka powinni je wysłuchać, jeżeli rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwala, oraz uwzględnić w miarę możliwości jego rozsądne życzenia (art. 95 § 4 k.r.o.).

Władza rodzicielska przysługuje, co równie istotne, obojgu rodzicom (chyba że wobec któregoś została ona ograniczona, zawieszona lub odebrana), a każde z nich jest obowiązane i uprawnione do jej wykonywania (art. 97 § 1 k.r.o.), przez co każde z rodziców może działać samodzielnie jako przedstawiciel ustawowy dziecka (art. 98 § 1 k.r.o.), przy czym o istotnych sprawach dziecka (autor rozwinie to pojęcie w dalszej części tekstu) mają oni obowiązek rozstrzygać wspólnie, a w przypadku braku porozumienia pomiędzy nimi spór rozstrzyga właściwy sąd opiekuńczy (art. 97 § 2 k.r.o.). Z tych przepisów wyłania się zatem wniosek tożsamy z wnioskiem M. Żółno, która stwierdziła, że władza rodzicielska „nie jest sprawowana jednoosobowo, ale wspólnie przez oboje rodziców. Jest zatem równa i sprawowana na takich samych prawach przez oboje rodziców”¹⁷.

Biorąc zatem powyższe ustalenia pod uwagę, uznać należy, że rzeczywiście rodzicom przysługuje władza rodzicielska, ale nie jest to władza, która pozwala nie wysłuchiwać własnego dziecka (jak autor określił wcześniej, nie jest

¹⁷ Żółno 2018, s. 247.

to władza absolutystyczna). Rodzice, mający przecież nad dzieckiem władzę rodzicielską, mają obowiązek wysłuchiwanie go i uwzględniania jego rozsądnych życzeń, a także szanowania przysługującego mu konstytucyjnego prawa do swobody sumienia i religii. Z ustaleń tych wynika zatem, że w sytuacji konfliktu prawa do wychowania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniami ze swobodą sumienia i religii tegoż dziecka ważniejsza jest ta druga swoboda, przede wszystkim w związku z brzmieniem art. 48 ust. 1 zdanie drugie Konstytucji, ale też i niektórych przywołanych w poprzednich akapitach norm Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, które obligują rodziców do szanowania teje swobody przysługującej ich dziecku (ale także i im, z racji że jest to swoboda przysługująca każdemu), przez co w konsekwencji ograniczają rodzicielskie prawo do wychowania dziecka w zgodzie z własnymi przekonaniami o tyle, o ile rodzice mają obowiązek m.in. szanowania swobody sumienia i religii ich własnego dziecka. Taki wynik konfliktu dwóch wartości ocenić należy zdecydowanie pozytywnie. Gdyby bowiem było inaczej (tj. gdyby prawo do wychowania dziecka w zgodzie z własnymi przekonaniami górowało nad swobodą sumienia i religii dziecka), dziecko np. musiałoby uczestniczyć w zajęciach z religii, na które nie chce uczęszczać, czy chodzić do świątyni odprawiać praktyki religijne, pomimo wewnętrznego sprzeciwu co do tej czynności, co zdecydowanie naruszałoby art. 53 ust. 6 Konstytucji mówiący o tym, że „nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych”, a także godziłoby w naczelną zasadę polskiego prawa rodzinnego, tj. w ochronę dobra dziecka¹⁸ i „konieczności poszanowania praw i godności dziecka przy wykonywaniu władzy rodzicielskiej”¹⁹.

SĄDOWY INTERWENCJONIZM

Co jednak w sytuacji, gdy rodzice nie podporządkują się temu, że ich władza nie może ograniczać swobody sumienia i religii ich dziecka? Co w sytuacji, gdy dziecko nalega na zapisanie go na lekcje religii, a ci rodzice nadal mu odmawiają, nie wysłuchując go, do czego są przecież prawnie zobowiązani? Wtedy z pewnością dobro tegoż dziecka będzie zagrożone, a to pozwoli na zastosowanie możliwości wynikającej z art. 109 k.r.o., a dotyczącej tego, że „jeżeli dobro dziecka jest zagrożone, [to — przyp. aut.], sąd opiekuńczy wyda odpowiednie zarządzenia”, które mogą skutkować np. zobowiązaniem tychże rodziców do określonego postępowania (art. 109 § 2 pkt 1 k.r.o.), choć wymienione

¹⁸ Słyk 2013, s. 80; Kopińska 2014, s. 261—262.

¹⁹ Kopińska 2014, s. 261—262.

w art. 109 § 2 k.r.o. możliwe zarządzenia sądu są jedynie zarządzeniami przykładowymi, a sąd opiekuńczy może na dobrą sprawę wydać jakiekolwiek zarządzenie, byle usuwało ono zagrożenie dla dobra dziecka. Wynika to z tego, że przepis art. 109 § 2 k.r.o. jest katalogiem otwartym (z racji zawarcia w nim sformułowania „w szczególności”), co pozwala na pewną dowolność w zakresie wydawania właściwych zarządzeń. Potwierdza to zresztą Sąd Najwyższy, który jasno mówi, że „na podstawie art. 109 k.r.o. sąd opiekuńczy może wydać każde zarządzenie, jakiego w danych okolicznościach wymaga dobro dziecka, a więc — jakiego wymaga troska o prawidłowy duchowy, psychiczny i fizyczny rozwój dziecka”²⁰, a „sąd opiekuńczy może na podstawie art. 109 k.r.o. wydać każde zarządzenie, jakiego w danych okolicznościach wymaga dobro dziecka. Zawarte w jego § 2 wyczerpanie zarządzeń opiekuńczych ma charakter przykładowy”²¹.

Takie sprawy będą dotyczyły przede wszystkim istotnych spraw dziecka (bo to w przypadku przede wszystkim ich zagrożenia, zagrożone będzie dobro samego dziecka), w kategorii których mieści się m.in. określenie kierunku wychowania dziecka²², czyli także kwestia jego ewentualnej edukacji religijnej. Nieco inną definicję istotnych spraw dziecka przyjmuje natomiast W. Stojanowska, która stwierdza, że „pojęcie istotnej sprawy dziecka sprowadzałoby się zatem do spraw, w których rodzice nie mogą dojść do porozumienia”²³, lecz zdaniem autora należy uznać tę definicję za nie w pełni wyczerpującą. Należy bowiem zauważyć, że istnieją też sprawy, w których sami rodzice mogą dojść ze sobą do porozumienia, ale będą oni stali np. w sporze poglądów na sprawę ze swoim dzieckiem (np. gdy dziecko chce zapisu na religię, a rodzice nie). Wtedy taka sytuacja nie wchodziłaby w skład „istotnej sprawy dziecka” według W. Stojanowskiej, a jednak istotną sprawą dziecką byłaby, biorąc pod uwagę, że jest nią np. kierunek wychowania dziecka²⁴. Zdaniem autora lepiej zatem skorzystać z definicji H. Haaka, która jest szersza i przewiduje sytuacje m.in. konfliktu na linii rodzic—dziecko, a nie wyłącznie nieporozumień na linii rodzic—rodzic, choć autor zdaje sobie sprawę z tego, że być może W. Stojanowska kierowała się przepisem art. 97 § 2 k.r.o. o braku porozumienia między rodzicami, który, w przypadku istotnych spraw dziecka, rozstrzyga sąd opiekuńczy,

²⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego z 4 marca 1999 r.; swoją drogą warto zauważyć, że Sąd Najwyższy w powyższym fragmencie ustala także definicję dobra dziecka polegającą na trosce o prawidłowy duchowy, psychiczny i fizyczny rozwój tegoż dziecka.

²¹ Postanowienie Sądu Najwyższego z 10 maja 2000 r.

²² Haak 1995, s. 59 za: Słyk 2013, s. 78.

²³ Stojanowska 1985, s. 83 za: Słyk 2013, s. 80.

²⁴ Haak 1995, s. 59 za: Słyk 2013, s. 78.

co tłumaczyłoby wywiedzenie takiej, a nie innej definicji. Istotne sprawy dziecka będą jednak dotyczyły także i art. 109 k.r.o., który dotyczy zagrożenia dobra dziecka i tym samym naruszenia jego istotnych spraw (choć w sprawach mniej istotnych to dobro również może być zagrożone, a sąd opiekuńczy także będzie mógł wydać właściwe zarządzenie).

Co istotne, „przepis art. 109 k.r.o. nie uzależnia wydawania potrzebnych zarządzeń od przyczyn nienależytego wykonywania władzy rodzicielskiej, lecz zmierza do usunięcia wszelkiego rodzaju źródeł zagrożenia dobra dziecka bez względu na to, czy trudności w wykonywaniu władzy rodzicielskiej są zawinione przez rodziców”²⁵, co oznacza, że na dobrą sprawę nie ma znaczenia, dlaczego władza rodzicielska została w zakresie danej istotnej sprawy dziecka nienależycie wykonana, w obliczu tego, że, skoro dobro dziecka jest zagrożone, to trzeba to zagrożenie — zgodnie z zasadą naczelnosci dobra dziecka w polskim prawie rodzinnym — czym prędzej usunąć właśnie poprzez tryb określony w art. 109 k.r.o. polegający na wydawaniu przez sąd opiekuńczy właściwych zarządzeń. Tezę tę potwierdził także Sąd Apelacyjny w Krakowie, który stwierdził: „Podstawą wydania orzeczenia w trybie art. 109 § 1 k.r.o. jest sam fakt zagrożenia dobra dziecka (a nie naruszenia) i to bez względu na to, po czyjej stronie leżały przyczyny skutkujące powstaniem takiego stanu rzeczy”²⁶.

Niezależnie jednak od tego, zauważyć należy, że możliwe zarządzenia, dzięki ustawowemu katalogowi otwartemu, o którym była mowa już wcześniej, sięgają naprawdę daleko, gdyż mogą dotyczyć „zarówno ochrony interesów osobistych, jak i majątkowych dziecka”²⁷, a samo postępowanie w zakresie wydania tegoż zarządzenia ma pewne specyficzne cechy. „Sąd opiekuńczy powinien [bowiem — przyp. aut.] wydać potrzebne zarządzenie z urzędu, gdy dobro dziecka tego wymaga, niezależnie od tego w jaki sposób powziął wiadomość o zagrożeniu (art. 570 i 572 k.p.c.)”²⁸, co równocześnie oznacza, że na dobrą sprawę każdy może (a w zasadzie na podstawie art. 572 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego — ustawa z 17 listopada 1964 r. — Kodeks postępowania cywilnego; dalej jako k.p.c.; nawet ma taki obowiązek) zgłosić właściwemu sądowi opiekuńczemu sprawę zagrożenia dobra danego dziecka, a samo dziecko w sprawach dotyczących jego osoby lub majątku, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwalają, także zostanie przez sąd wysłuchane (art.

²⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego z 7 czerwca 1967 r.

²⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 28 marca 2018 r.

²⁷ Zawiaślak 2002, s. 44.

²⁸ Ibidem.

576 § 2 k.p.c.). Takie wysłuchanie odbywa się poza salą posiedzeń sądowych, a sam sąd, w miarę możliwości, skupia się na uwzględnieniu rozsądnych życzeń dziecka²⁹, co należy ocenić jednoznacznie pozytywnie, z uwagi na fakt, że spełnienie rozsądnych życzeń dziecka będzie z pewnością sprzyjało jego dobru, a także stanowiło będzie swoiste zastępstwo dla władzy rodzicielskiej, która przecież także ma obowiązek spełniania rozsądnych życzeń swojego dziecka (art. 95 § 4 k.r.o.). Jednocześnie zauważyć należy, że niewysłuchanie dziecka może mieć wpływ na wynik sprawy (z racji niepoznania życzeń oraz poglądu na sprawę tegoż dziecka), co Sąd Najwyższy, zdaniem autora słusznie, uznał za istotne uchybienie mogące właśnie mieć wpływ na wynik sprawy³⁰. Co równie istotne w zakresie specyficznych zasad tegoż postępowania, zauważyć należy, że właściwe postanowienie może zostać wydane tylko po przeprowadzeniu rozprawy, co wynika z art. 579 k.p.c. dzięki właściwemu postanowieniu Sądu Najwyższego, który uznał, że: „Przepis art. 579 k.p.c., według którego postanowienia w sprawach o ograniczenie i pozbawienie władzy rodzicielskiej oraz o odebranie dziecka mogą być wydane tylko po przeprowadzeniu rozprawy, dotyczy również zarządzeń wydawanych na podstawie art. 109 k.r.o. oraz zmiany prawomocnego postanowienia w tym przedmiocie w trybie art. 577 k.p.c.”³¹.

Co równie istotne, biorąc pod uwagę fakt, że każdy może (a nawet ma taki obowiązek, o czym autor pisał wcześniej) zgłosić sądowi opiekunczemu informację o zagrożeniu dobra danego dziecka, należy uznać, że taką informację sądowi może zgłosić także i samo dziecko, które uważa, że jego dobro jest w danym momencie zagrożone (np. w przedmiotowej sprawie konfliktu na linii dziecko—rodzic w zakresie zapisu lub nie na zajęcia z religii), choć wówczas należy zauważyć, że, zgodnie z art. 99 § 1 k.r.o. w zw. z art. 98 § 2 i § 3 k.r.o., takie dziecko będzie reprezentowane przez kuratora, gdyż żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka w postępowaniu przed sądem w sprawach pomiędzy rodzicami a ich dzieckiem. Autor nie ma danych w zakresie tego, czy takie dziecko w tego typu postępowaniach jest najczęstszym podmiotem przekazującym informację o zagrożeniu jego własnego dobra, ale należy zauważyć, że ma ono jak najbardziej takie uprawnienie, tak samo jak i inne osoby, np. dyrektor szkoły, wychowawca, nauczyciel, katecheta, znajomy, proboszcz lokalnej parafii, lokalna organizacja społeczna, a także wszyscy inni, choć w tym otwartym katalogu niewymienieni, biorąc

²⁹ Ibidem.

³⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego z 16 grudnia 1997 r.

³¹ Postanowienie Sądu Najwyższego z 15 października 1970 r.

pod uwagę fakt, że informację o zagrożeniu dobra dziecka ma prawo i obowiązek zgłosić każdy, kto taką informację powziął.

PODSUMOWANIE

Biorąc zatem wszystko pod uwagę, zauważyć należy, że istnieje prawna ścieżka swoistego zastąpienia władzy rodzicielskiej przez sąd opiekuńczy i wydania przez tenże sąd właściwego zarządzenia w sytuacji zagrożenia dobra dziecka. Takie zagrożenie dobra ma miejsce także i w sytuacji niewysłuchania dziecka, które chciałoby uczestniczyć w lekcjach religii (na podstawie przysługującej mu swobody sumienia i religii), lecz którego rodzice, autorytarnie wykonując swoją władzę rodzicielską, pomijają swoje obowiązki w zakresie wysłuchiwania swojego dziecka i spełniania jego rozsądnych życzeń, skupiając się wyłącznie na własnej perspektywie oraz własnym światopoglądzie.

Takie postępowanie rodziców ocenić należy zdecydowanie negatywnie i uznać je należy za zagrażające dobru dziecka, przez co, zdaniem autora, bardzo dobrze się stało, że ustawodawca wprowadził do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego przepis umożliwiający wydawanie przez sąd opiekuńczy właściwych zarządzeń, które mogą to zagrożenie szybko usunąć.

Jeżeli bowiem w sporze dwóch konstytucyjnych wartości (prawa rodziców do wychowania w zgodzie z własnymi przekonaniem i swobody sumienia i religii dziecka), na podstawie poczynionych w tym rozdziale analiz i zastosowanych kontrastów, zwycięża swoboda przynależna dziecku, to zauważyć należy, że zdecydowanie zagrażające jego dobru byłoby forsowanie ulegającemu tejże swobodzie prawu rodziców do wychowania dziecka w zgodzie z własnymi przekonaniem, które jest przecież przez samą Konstytucję ograniczane m.in. w zakresie tejże swobody sumienia i religii ich dziecka (art. 48 ust. 1 Konstytucji). I dlatego właśnie tak konieczne jest uświadamianie również i rodziców, że, owszem, mają oni władzę rodzicielską, ale nie jest ona władzą absolutystyczną, a taką, która wymaga współdziałania, wysłuchiwanie oraz spełniania rozsądnych życzeń ich dziecka, z poszanowaniem jego godności i praw, w tym przynależnej mu swobody sumienia i religii. Jeżeli bowiem ta swoboda nie byłaby przestrzegana, to łamana byłaby gwarantowana w art. 53 ust. 6 Konstytucji wolność dziecka od uczestniczenia lub nieuczestniczenia w praktykach religijnych (czy nauczaniu religii), w których odpowiednio nie chce lub chce ono brać udział.

BIBLIOGRAFIA

Piśmiennictwo:

Abramowicz A., Prawo do nauki religii w publicznych szkołach i przedszkolach a zasada równouprawnienia związków wyznaniowych, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 2012, t. 15.

Haak H., *Władza rodzicielska. Komentarz*, Toruń 1995.

Kopińska V., Regulacje prawne dotyczące władzy rodzicielskiej jako wyraz kultury prawnej. Ujęcie pedagogiczne, *Studia Edukacyjne* 2014, nr 32.

OAS: Signatories and ratifications, <http://www.oas.org/juridico/english/sigs/b-53.html> [dostęp: 15 maja 2021 r.].

Słyk J., Rozstrzygnięcie o istotnych sprawach dziecka w przypadku braku porozumienia rodziców (art. 97 § 2 k.r.o.), *Prawo w działaniu* 2013, 14.

Stanisz P., Naczelne zasady instytucjonalnych relacji państwo-kościół [w:] Mezglewski A., Misztal H., Stanisz P., *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2006.

Stojanowska W., Rozstrzygnięcie przez sąd na podstawie art. 24 i 97 § 2 k.r.o. o istotnych sprawach rodziny w braku porozumienia między małżonkami lub rodzicami, *Nowe Prawo* 1985, 7–8.

United Nations Treaty Collection: Status of Treaties, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4 [dostęp: 15 maja 2021 r.].

Zawiślak T., Zarządzenia sądu opiekuńczego w nagłych wypadkach (art. 569 § 2 k.p.c.), *Palestra* 2002, 46/7—8.

Żołno M. 2018: Władza rodzicielska w prawie polskim, „*Studia Ełckie*” 20 (2018), nr 2.

Akty prawne:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 ze zm.).

Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r. (Dz.U. 1998 nr 51 poz. 318).

Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991 nr 120 poz. 526).

Międzyamerykańska Konwencja w sprawie międzynarodowego powrotu dzieci: <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/b-53.html> [dostęp: 15 maja 2021 r.].

Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977 nr 38 poz. 167).

Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977 nr 38 poz. 169).

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. — Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. 2020 poz. 1359).

Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny (Dz.U. 2020 poz. 1740 ze zm.).

Ustawa z 17 listopada 1964 r. — Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2020 poz. 1575 ze zm.).

Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. 2020 poz. 1327 ze zm.).

Ustawa z 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U. 2020 poz. 141).

Ustawa z 14 grudnia 2016 r. — Prawo oświatowe (Dz.U. 2020 poz. 910 ze zm.).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 14 grudnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach (Dz.U. 2020 poz. 983).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. 2019 poz. 639 ze zm.).

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (uchwała Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych numer 217A (III)).

Orzeczenia sądowe:

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 28 marca 2018 r., I ACa 1172/17, LEX nr 2687682.

Postanowienie Sądu Najwyższego z 7 czerwca 1967 r., III CR 84/67, OSNC 1968/2/21.

Postanowienie Sądu Najwyższego z 15 października 1970 r., III CRN 275/70, OSNC 1971/6/108

Postanowienie Sądu Najwyższego z 16 grudnia 1997 r., III CZP 63/97, OSNC 1998/6/108.

Postanowienie Sądu Najwyższego z 4 marca 1999 r., II CKN 1106/98, LEX nr 1125073.

Postanowienie Sądu Najwyższego z 10 maja 2000 r., III CKN 845/00, LEX nr 1222322.

Monografia powstała z inicjatywy członków Koła Naukowego Prawa Wyznaniowego, działającego przy Zakładzie Badań nad Ustrojem Państwa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Koło powstało z inicjatywy studentów w 2020 roku. Od chwili powstania opiekunem naukowym Koła jest prof. UAM dr hab. Maksymilian Stanulewicz.

Autorzy artykułów zawartych w niniejszej publikacji podjęli rozważania w przedmiocie szeroko pojętej dziedziny prawa wyznaniowego. Znajdziemy w niej analizę zagadnień z zakresu relacji państwo - religia. Założeniem autorów było ukazanie tej problematyki zarówno w ujęciu historycznym, jak i z perspektywy współczesnej.

Od redakcji

Monografia stanowi niezwykle interesujące interdyscyplinarne studium na temat analizowanych zagadnień, co więcej odnosi się nie tylko do sfery publiczno-prawnej w rozumieniu stosunku na płaszczyźnie państwo – religia, wyznania, ale w bardzo ciekawy sposób przedstawia analizy historyczne, zarówno ustrojowe, doktrynalne jak i w kontekście prawa międzynarodowego.

- z recenzji prof. UAM dr. hab. Przemysława Krzywożyńskiego

Koło Naukowe Prawa Wyznaniowego
WPIA UAM

ISBN: 978-83-67074-11-7